

High Holidays in the Holocaust

ILHMEC · 9/12/17

Photo:
People praying in the Lodz Ghetto, Yom Kippur (Yad Vashem)

1

Staro Warszawska Street (called "Jews' Street"), and Zamkowa, Perca, and Jeroliminska Streets, which were inhabited by Jews. In the process, they shot some twenty-odd people, including Yekhiel Meir Promnitsky, Binem Zebis, Tilmann, Raykhman, Blumshkeyn, and others.

The days of the *Selichos* prayers passed without a single *minygan* meeting in the entire city. On the eve of Rosh Hashanah (Wednesday), a notice was issued that Jews were required to keep their shops and businesses open on the Sabbath and all Jewish holidays.

The day before Rosh Hashanah, Leyb the *mitueh*-keeper heated the *mitueh*. Since the roundups of Jews began at about 8:00 A.M. daily, Jews rushed to the *mitueh* from daybreak till about 7:00 A.M., so that by eight o'clock everyone managed to be in his hiding place. In one of the *mitueh*'s bathing-rooms, chickens were slaughtered by Piotrkow *shochetim*.

On the first day of Rosh Hashanah 5700, close to twenty Jews gathered in the synagogue. The rabbi didn't attend, the cantor didn't lead the prayers, and the length of the service was shortened considerably. There were no services in the *Beys medresh* or the Chasidic *shitblekh*. The latter were occupied by residents of the streets whose buildings had been burned down. Only at the Amshinover *shitbl*, 8 Farna Street, did about twenty people assemble to pray.

In many buildings, prayers were held in private apartments. Such was the case in our apartment. We began at about 6:00 A.M. The participants were neighbors from the courtyard and a few Jews from the adjacent houses. The residents of our courtyard spoke angrily against the "outsiders" who had come, claiming that since the latter had gone onto the street to reach our yard, they might have attracted the attention of a German soldier. In that case, all our lives would be endangered. If, they said, the *minygan* consisted only of residents of our courtyard, there would be no such danger.

Shachris took half an hour. We decided not to sound the *shofar*. The reading of the Torah and *Musaf* also lasted about half an hour, and by 7:30 the prayers were over. Everyone scurried off to his hiding place.

Jews had, relatively speaking, all the fine food they needed for the holiday, but who could eat, under conditions of such terrible fear and panic? The Germans were proceeding from house to

Pratylkows 1939

house, accompanied by Polish *goyim* and *shiksas*, and were carrying out searches. They took from the Jews all of their possessions and dealt murderous blows to men and women alike. Then they took the men off to work, which in fact was not work but an inquisition. Jewish shops were formally open, due to the decrees by the authorities. All day long, Polish *goyim* and *shiksas* guided the Germans from one Jewish shop to the next. The Germans robbed the merchandise and distributed almost all of it among the *goyim* and *shiksas*.

As night arrived, the sense of fear subsided, because they didn't seize Jews for work at night, and didn't perform robberies. There was enough time for those activities during the day. But the night brought with it a new set of anxieties. Our blood froze in our veins as we heard the noise of tanks, armored carriers, artillery guns, and other deadly weapons traveling all night long in the direction of Warsaw.

On the second night of the holiday, I recited *Ma'ariv* without a *minygan*. There was no new fruit on which to recite the *shehechionu* blessing. I said the blessing without a new fruit, and my heart ached as I did so. We were saying *shehechionu* that we had lived to see this time, the time when our dearest ones had been killed so brutally. I broke down in tears, as did my mother-in-law. The *shehechionu* blessing of Rosh Hashanah 1939, the first *shehechionu* of the war, was a horrible tragedy in tens of thousands of Jewish homes all across Poland. How could anyone recite the blessing indifferently, when his most beloved ones were dead? I finally calmed down and comforted myself: "The Lord has given and the Lord has taken; blessed be the name of the Lord."*

On the second day of Rosh Hashanah we once again began to pray at the crack of dawn, and again a few Jews from nearby houses attended, and the residents of our courtyard quarreled with them, arguing that by coming they were potentially endangering everyone.

After *Shachris*, which took slightly less than half an hour, we decided that today, the second day of Rosh Hashanah, we would blow the *shofar*. We decided to do so in the following manner: Everyone would enter the chamber in my apartment which was located in the corridor leading to the yard. The door would be

* Job 1:21.

2

covered on the inside by a blanket, and only ten sounds would be released from the *shofar*: *tekiah, shevurim, teruah, tekiah, tekiah, shevurim, tekiah, tekiah, teruah, tekiah*.

And that is what we did. The *shofar* blower made all efforts to blow as softly as possible. When the "job" was done, we all felt greatly relieved. We read from the Torah, quickly recited the *Musaf* prayers, and dispersed before 8:00 A.M., each to his own hiding place.

A few residents reached the conclusion that since my apartment was in an entrance which wouldn't be noticed by strangers, it was the safest place as far as being seized for work was concerned. So they decided to hide out in my apartment.

My mother-in-law, being emotionally decimated and full of pain, didn't prepare any meals for the holiday. Our neighbors noticed this, seeing me eating bread and a salad consisting of onions, tomatoes, and herring. Every neighbor brought down an entire meal for me, and offered it to me very kindly. I categorically refused. In any event, I saw that those Jews who were graced by God and hadn't lost anyone during the bombing had prepared festive meals, with all sorts of delicacies, such as fine carp, goose, chicken, and *tzimmes*. On the other hand, those homes which had been stricken by catastrophe were overcome with sorrow, pain, and tears.

At about twelve noon, a neighbor's daughter came in and related some bad news. The house searches and robberies of shops were intensified greatly today. The raids and searches for Jews to be taken to work had taken on terrible proportions. They were looking for Jews in basements, attics, chambers, and other hiding places. When they found a Jew with a beard, his life was at stake; they would tear beards out with their bare hands, cut them with bayonets, and deal murderous blows. And if the Jew wore a Jewish hat or a long caftan, then things were even worse. Then it was simply terrible.

The young woman said that almost twenty Jews had gone to the synagogue to pray. In the middle of the prayers, a group of Germans burst inside to seize them for work. The Jews managed to escape through the exit leading into the old cemetery. However, there was terrible chaos at the Arshinov *shitbl*, 8 Farra Street, which was the only *shitbl* in which prayers were held. A number of officers entered in the middle of the services and took everyone

away—roughly thirty Jews—to prison. They were taken away, dressed in their *talaysim* and silk caftans, and were beaten terribly en route. Those arrested included Mr. Ytskhok Ahron Sokhatshesky; the rabbi of Uszakow, named T'iger, who suffered from tuberculosis; the *rosh yeshiva*, Reb Borukh Asher Nodelman; the *menaker* Moyshe Khaim Zelmanovitch, his son, and others.

The news filled us with fear. Toward evening we learned that the detained Jews, in their maimed and bloodied condition, had been taken away by truck on the Czestochowa highway.

The next day, Shabbos Shuva (September 16, 1939) none of the residents from the neighboring houses came over. Only residents of our own courtyard gathered in my apartment. We completed our prayers very early; some members of the group went home to eat, and others stayed with us. The men who had moved in with us served some food.

Before long, the people who had left came running back to our apartment. They were afraid to stay in their own homes, because thorough house searches were being conducted. We began to recite the psalms in unison. After completing the Book of Psalms we began to talk politics. Someone said that the Germans had suffered serious defeats near Warsaw; that huge squadrons of British and French airplanes had reached Warsaw and were demolishing the German army; that the British had used new inventions which destroyed the German tanks. Another person said that a Christian had told him that the Poles had beaten back the Germans to Skierniewice and that the momentum was on the Polish side.

There was one wise Jew who, after hearing the entire conversation, commented that he had no faith in the alliance between Poland, England, and France. He based this on the *talmudic* dictum regarding an arrogant pauper, an old adulterer, and a deceitful rich man. The arrogant pauper, he explained, was Poland; the old adulterer was France; and the deceitful man was England. The group wanted to tear him to shreds.

The Ten Days of Repentance (September 14—23, 1939)

The days between Rosh Hashanah and Yom Kippur were terrifying. The seizing of Jews for work intensified, as did the searches of Jewish homes, and three new troubles appeared on the scene. The first problem concerned Judaism. Namely, in all homes

3
S. Gold & Agony

three will be attacked by all as one. A clear and explicit allusion to America.

There is no doubt that a decisive moment in the progress of the war is drawing near. Who can foresee its results? I imagine America must be in turmoil. This is an audacious provocation that only an aggressive power would dare to state openly against all nations and peoples.

How will America react? And the Soviets? There is a rumor that neither America nor Russia is sitting idle, and that they are conferring together to rise against the Tripartite Agreement, but we have not yet been informed of this.

If Russia declares war on Germany, we are lost.

September 28, 1940

The prohibition against riding the trolleys with Aryans goes into effect tomorrow. The order has already been published. Jews will be able to ride only in cars marked "For Jews," because two different species must not mingle.

But not every trolley will have a car of this sort. They say that a Jewish car will be added on to every third one, and you will have to wait half an hour until your Jewish car arrives. But the Jews are not upset: "May this be only the last of our worries!" A disgrace? "The disgrace is not yours, but rather your tormentor's."

October 2, 1940

The Eve of the New Year, 5701

We have no public worship, even on the high holy days. There is darkness in our synagogues, for there are no worshippers—silence and desolation within, and sorrow looking on from without. Even for the high holy days, there was no permission for communal worship. I don't know whether the *Judenrat* made any attempt to obtain it, but if it didn't try it was only because everyone knew in advance that the request would be turned down. Even in the darkest days of our exile we were not rested with this trial. Never before was there a government so evil that it would forbid an entire people to pray. But never before in our history, drenched in tears and blood, did we have so cruel and barbaric an enemy.

Everything is forbidden to us. The wonder is that we are still alive, and that we do everything. And this is true of public prayer, too.

Wasserman 1940

Secret *minyamin*² by the hundreds throughout Warsaw organize services, and do not skip over even the most difficult hymns in the liturgy. There is not even a shortage of sermons. Everything is in accordance with the ancient customs of Israel. When there is no informer at work, the enemy doesn't know what is going on, and we can assume that no Jewish man, even if he is a Jew born in Poland, would inform on Jews standing before their Maker in prayer.

They pick some inside room whose windows look out onto the courtyard, and pour out their supplications before the God of Israel in whispers. This time there are no cantors and choirs, only whispered prayers. But the prayers are heartfelt; it is possible to weep in secret, too, and the gates of tears are not locked.

And so we give praise to the God of Israel "who kept us alive and supported us and brought us unto this season." During the year many individuals drank the cup of hemlock; many have gone to their graves. The community has been debased and impoverished. But it still exists.

October 3, 1940

The Eve of the second day of the New Year, 5701

The fear of a ghetto has passed. A rumor is widespread that the matter has been postponed—some say for a month, others say for three months. But the very thought of a ghetto has left an impression on our nerves. It is hard to live in a time when you are not sure of tomorrow, and there is no greater torture than waiting. It is the torture of those condemned to die.

And therefore, even now that the matter of the ghetto has been put off, we don't feel ourselves saved. It is not yet complete redemption. I was told that the *Judenrat* had sent a delegation to Cracow about the ghetto, then it was said that the central government knew nothing of a ghetto. It is hard to believe that. But whatever the true situation, for a time we are "saved."

October 4, 1940

Today an order was issued requiring all Aryan maids working for Jews to register. This registration is a prelude to the ban which

² Literally, *minyamin* means number; the reference is to the number ten, the requisite number of men for congregational worship.

Sha-ar Machmadim

our very eyes that every single day they killed and burned hundreds and thousands of people. We watched people simply drop dead of exhaustion due to intense labor. And the dead lay at our feet like sheaves of wheat after the harvest. We saw no value in human life anymore. This was the crux of my argument for going into the boys. I risked my life only because I knew that, in truth, my life had very little value. Let it be known that this lengthy explanation had no basis in Halachah.

My Sermon Before Blowing the Shofar

There is not a writer or poet in the entire world who can portray my feelings as I entered the sealed barracks. It was only due to the miracle of G-d that my heart did not burst in anguish when I saw before me the bitter sea of tear-stung eyes. All of the children were screaming and crying terribly with burning tears and raised voices that ascended up to the heart of heaven. And they all pressed forward to kiss my hand, my clothing, and any place that they could touch me. They cried out these simple, but heart wrenching words:

"Rebbe, Rebbe! Oh! Mercy, have mercy!"

Many of them I knew; they had been my students or my congregants. When I began reciting the verse *Min Hamitzar*, "From the straits did I call upon G-d," they interrupted and begged me to say a few words before the *shofar* service. Too agitated by their overwhelming sorrow

Sha-ar Machmadim

to speak, I was unable to move my lips or force my tongue to speak. In addition, I was afraid of the delay. It was getting late, the sun was setting, and the SS men could arrive at any moment.

But the boys would not let me continue, and at last I relented. I spoke words of *denush*, focusing on the verse, *Bakesh leyom chageinu*, explaining that truly Hashem's design and purpose for the holocaust was, at this moment, hidden and concealed from us. But we are not to despair, for the Gemara in *Berachos* 10a says: Even if a sharp sword rests on one's throat, he should not refrain from praying for mercy.

Then I explained the verse, "I raise my eyes to the mountains, whence will come my help? My help is from Hashem, Maker of heaven and earth" (*Tehillim* 121:1). Why does Hashem have to be identified as "Maker of heaven and earth? Why must we raise our eyes to the mountains?

I explained to the children that there are times when a person is besieged on all sides. Although he firmly believes that the enemies of *Klal Yisrael* will be defeated, this does not help him in his present predicament. He knows that his life is hanging by a thread. Dovid Hamelech tries to reassure him by reminding him to trust in Hashem who created heaven and earth in a split-second, as it says, "By the word of Hashem the heavens were made" (*Tehillim* 33:6). Just as, G-d created the world in a split second, so too, he can save a human being even if the sharp edge of the sword is resting on his throat.

Sha-ar Machmadim

That is why it says, "I raise my eyes to the mountains." My accursed enemies, who besiege me like huge mountains, close in on me from every side. "From where will my help come?" My help hinges on seconds. The answer is: "My help is from Hashem, Maker of heaven and earth." I trust that He, who created the world in an instant, will send His salvation from His holy Sanctuary.

I went on quoting the commentary of my ancestor, the saintly Rebbe of Ujhel, on the verse, "Trust in him at every moment, O people! Pour out your hearts before Him, G-d is a refuge for us, Selah!" (Tehillim 62:9). Chazal derive from the phrase "at every moment" that even after the heavenly verdict has been sealed, if Yisrael cries out to Hashem, their prayers are answered. The phrase, "O people . . ." implies: You are the kind of nation, who, if you pour out your heart before Him, G-d (*Elokim*, which denotes the attribute of strict Justice) will respond to your prayers.

Final Words

I cannot hold back the words. I tell this story so that future generations will know the great *mesiras nefesh* and the fervently holy words that I heard from these young boys shortly before they were taken to the ovens.

After the blowing of the *shofar*, as I was about to leave, one boy stood before me and cried out in great anguish: "Dearest of friends, the Rabbi has strengthened us by telling us that even when a sharp sword is upon our throats we should not despair of mercy. But I say to you, we can hope for the best, but we must prepare for

Sha-ar Machmadim

the worst. For the sake of Hashem, my brothers, let us not forget in our last moments to cry out *Shema Yisrael* with sincere devotion."

With heart-rending voices and burning passion they cried out "Shema Yisrael!" Then another boy stepped forward and said: "We are not going to give the Rebbe a *yasher koach* for his great *mesiras nefesh* in providing us with our last mitzvah, that of *tekiyas shofar*. But all of us bless you that in this merit, Hashem Yisbarach will help that the Rebbe will merit leaving this place alive and well." All the boys answered in thundering unison, "Amein!"

As I was leaving, a few boys came up and asked me if I could get them a morsel of bread so that they could also fulfill the mitzvah of *seudas Rosh Hashanah* during their last moments. From the time they had been locked up, a full twenty-four hours, they had not tasted any food or drink; they were aware that, according to *Halachah*, one was forbidden to fast on *Rosh Hashanah*. To my great sorrow, there was no way I could fulfill their wishes and re-enter the barrack. That bitter day was a fast day for them. From the midst of that fast day they were taken to the crematorium. May the Almighty speedily avenge their blood.

It is interesting to note that in *Midrash Rabbah Ester* 9:4 we find a startling precedent for the sacrifice of these 1400 children:

Having set up the gallows, Haman found Mordechai in the *beis midrash* surrounded by crying children, wearing sackcloth and learning Torah. Haman

from work time. In Auschwitz the use of paper was severely prohibited. The penalty was lashes or jail, and sometimes a person who was caught writing something would even be executed. People would write on paper from sacks of cement and then hide the paper on their bodies under their clothes.⁶³

Rabbi Yehoshua Grünwald of Huszr tells of a "prayer book" written on a piece of paper, based partly on one prayer book that was in Auschwitz and partly on memory: "I recited the *Shemoneh Esrei* prayer from the written text, and everyone—some two thousand people—repeated it after me in a whisper, weeping bitterly."⁶⁴

There were also women who dictated the text of the prayers as they remembered them from home. In Gross-Rosen, for instance, an old woman from Warsaw—the wife of a cantor—reconstructed the Rosh Hashanah prayers from memory. "On the evening of the festival, after a long and exhausting day of labor, she recited the prayers aloud and the women around her repeated them word by word."⁶⁵ Pages from such prayer books are now in the Yad Vashem Archives, the Ghetto Fighters' House Archives, Ginzach Kidush Hashem, and private hands; one of them, a Rosh Hashanah prayer book from Wolfsberg, was recently reprinted.⁶⁶

Even those who had difficulty praying showed respect for the Jews who clung to their faith. At most they regarded them with amazement, but they also gave them special protection so that they could continue praying—as if their prayers were also on behalf of those who could no longer pray.

Within those "spiritual islands" that existed in the camps, there were discussions of the significance of prayer and the words of the prayers in their circumstances. Rabbi Aronson describes a "public" discussion in the Auschwitz barracks, where there was a disagreement regarding the nature of the redemption for which they were praying. Some people were praying for a quick end to the war, which would mitigate the rule of evil by natural means—"when peace comes between the nations, it will heal us, too"—whereas others believed they should pray for a general rectification of the world by means of miraculous redemption and were therefore not concerned about the progress of the war. Rabbi Aronson was among the latter.⁶⁷ A similar feeling is expressed

⁶³ Rothe, *Kol ha-Kanav le-Hayyim*, 101.

⁶⁴ Grünwald, *Kuntres Ein Dima*, preface, in *Hessed Yehoshua*.

⁶⁵ Guterman, *Narrow Bridge*.

⁶⁶ Guterman and Morgenstern, *Wolfsberg Labor Camp Machsom*. A copy of *Kol Nadei* written from memory is in the Ghetto Fighters' House Archives, folder 331.

⁶⁷ Aronson, *Alti Meromi*, 262.

by David Weiss Halivni, who recounts that, of all the prayers, the one that took on new significance in Auschwitz and the Wolfsberg camp was the *malchuyot* (kingship) prayer of Rosh Hashanah:

They sought some traditional prayer that would express their deep longing to overcome the forces arrayed against them, and their sense that the suffering and misery around them was the result of satanic, cosmic forces over which they had no control or influence. They found such a prayer in the prayer ... "Our God and God of our ancestors, reign over all the world in your full glory ... In this prayer, which belongs to the Amidah for Rosh Hashanah, we ask God to reign alone, to take the reins in his hands, and not allow these satanic forces to prevail."⁶⁸

This prayer expresses a longing for the rectification of the world through supernatural intervention by the Creator, who would Himself deprive the evildoers of their power and repay them for their evil deeds. Then, "every soul will say 'the Lord God of Israel is King and His dominion'—the right and true one—'rules over all.'"⁶⁹

Change was most conspicuous in the frequency of the recitation of Kaddish, a prayer that became the daily fare of concentration-camp inmates. Whereas there had been debates in the ghetto over whether the separation from their dear ones was final, the smokestacks removed these doubts. Some people even said Kaddish for themselves. Rafael Olewski describes one such man:

In Buna Monowitz there was a Jew by the name of Mendel Hager who came from a Hungarian family of rebbes.... It was perfectly clear to him that he should say Kaddish every day for himself. He would insist that whenever we went out to work, we were going to our own funerals.... His Kaddish shocked our broken hearts; even Rabbi Levi Yitzhak of Berdichev had never recited such a heartrending Kaddish.... One day he could no longer hold the hoe in his hand, but he still managed to say Kaddish for himself. We carried his corpse back with us to the camp, and I whispered *Yisgadal ve-Yiskadash* to myself the whole way.

Olewski adds: "There were millions of such Mendels."⁷⁰

Some of the Sonderkommando workers also recited Kaddish daily: "After the cremation of each shipment of Jews, [Zalman Gradowski] would return

⁶⁸ Weiss Halivni, "Prayer in the Shoah," 19.

⁶⁹ *Ibid.*, 42.

⁷⁰ Olewski, *Ha-Dima*, 222-223. Elie Wiesel also describes, in literary style, someone saying Kaddish for himself. See Wiesel, *Night*, 65.

Hidden in Thunder

— קבע מועד הסגרת התבנית —
 1953 י"ג ט"ו
 קובץ מס' 101 עמ' 2
 המידע על ידידות עם לאומי
 על המלחמה עם ישראל על כל
 אלה בני העם היהודי, האדם
 אשר לא נסגף, נלחם נלחם נלחם
 באיב דמאי המצוי, ולחשוב
 עם דובר לאום, לעמידה,
 לאיכות ולחיות אשרי בני
 המדינה עם ישראל,
 (ספר המידע עמ' 121,
 122) אתר המידע 2221130

LA LOI SUR LA COMMEMORATION DES MARTYRS ET DES HEROS, 2713-1953 stipule dans l'Article 2 :

Il incombe à YAD VASHEM de recueillir, sur le sol de la patrie, le souvenir de tous ceux, parmi le peuple juif, qui ont péri dans l'Holocauste ou dans la lutte contre l'ennemi nazi et ses complices, et de perpétuer leur nom ainsi que celui des communautés, organisations, et institutions antérieures pour la seule raison qu'elles étaient juives.

תמונה
 Photo
 jointe

1. Nom : TALMUD • שם המשפחה

2. Prénom (s) : ZVI-ELIMELECH (שם לפני הנישואין)

3. Date de naissance : 1912 • מקום הלידה : LUBLIN (Pologne)

4. Prénom de la mère : Regina • שם האב : Israël-Leib

5. Profession : • שם בן / בת זוגו (שם משפחה לפני הנישואין) : Prénom du conjoint (s) :

6. Lieu de résidence avant la guerre : LUBLIN (Pologne) • מקום התגורר לפני המלחמה

7. Lieux de résidence pendant la guerre : LUBLIN • מקומות התגורים במלחמה

8. Circonstances de la mort (lieu, date, etc) : • 11. נסיבות המות (הגו, מקום, תאריך)

Je soussigné, Rabbi David Talmud אני החתום

demeurant (adresse complète) Paris 3ème rue de Valenciennes הנוכח ב (כתובת המגורים)

Lien de parenté ou autre avec le défunct frère קרבה (בשמותיה או אחרת)

déclare, en mon âme et conscience, que ce témoignage est conforme à la vérité.
 מצהיר, על נפשי ועל מצפוני, כי עדות זו נכונה לפי טוב ידיעתי.

Signature : Rabbi David Talmud חתימה
 Lieu et date : Paris le 10 juillet 1988 מקום ותאריך

ונתתי להם בביתי ובחומותי ירושלים... אשר לא יכרת...
 je leur donnerai dans ma maison et dans mes murs
 une place et un nom... qui ne périra pas! (Exod. 17:14)

* Prière d'inscrire le nom de chaque victime de l'Holocauste sur un formulaire 18491

Vérification faite avec tous les noms figurant sur le Monument de la Synagogue et celui dans la Promenade Place de la Résistance à Paris, aucun ne figure dans le fichier du YAD VASHEM, accessible à tous les visiteurs et sur Compact 2.000.000 de noms à ce jour.

Si vous voulez que celui de vos proches (famille vivante - de Paris ou d'ailleurs) y soient aussi inclus PRÉPAREZ 1 fiche par personne en photocopiant cette feuille - Noté le maximum de renseignements même si vous n'avez pas répondu à tout - Nous les recopierons à leurs ensemble quand je viendrai car il s'agit de feuilles rigides spéciales qui ne doivent pas être pliées - les retournerai moi-même - A votre disposition Bergmann

S'est gravité, mais si 2 été occasion certains d'autre vous du haut offert sous participation aux plans de factuellement
 du YAD VASHEM, les délégués doivent être remplis au sein de YAD VASHEM

8

סלום רב לך ידידי היקר צמוד לבבני כס"ת הר"י חיים ארי"ל בערגלאו טוה"פ
 סכתוך הטגתי במועדו. ואודה כפה שלא ולא אבדו מלומד הטאית בדרך בטתיקתי מעד כה
 ואנכי אין זה סתמי להיות יושב ודומם ולא לאהוז בעט וביחוד בימים הקשים הללו, אבל ימי
 הראשון שגברו עלינו ועלי היל" להכין א"ע להיות תפילתי טגורה בפי כזקן ורגל פה טלא
 הסכנתי מעודי עד היום להיות ש"ן לפני קהל ועדה בימים הנוראים, וכמ"כ טאר טידות
 פניסיות וחיצוניות, תלויות ובלתי תלויות בי, הם גרמו טלא אבא בדברים עד הסוף, אבל טתן
 שאחזתי בעט סופר לא אניחנו סירי על אטו אמלא את הגליון הזה בכדי להוסיף את נטטך
 השוקק לדעת את כל אטו אתנו ואטו איננו אטנו פה היום.

ועוד לפני עצם סכתבי הריני טנה עמן טלא תפוד לי במדתי דך על אטר תטיבני דבר מכל
 הנטטע אצלך ביחוד ובכלל טוונטטע אצלכם בסביבתכם, מהתלמידים שבדארום ושאר הנלות החל טה
 וגם אני מצדי לא אנטע הטוב פבעליז להיות לאל ידי ואודיען כמה פרטים מעניינים מתי
 חרינו המצעים טיט לי עמהם קיסור מכתבים, ולפחות טמועו דחוקה.

וראטון תחילה אטוה לברוך, כה לאחז דומי"ט טטוטכה בטטך חודש ימים קבלתי גיום טטע"צ טטו
 מאדומ"ה מביאן טל"ט"א. בקיץ זה עמיתי בקיסור מכתבי טכונט אטו. הודעתיו כל פרטי התל-
 אות שגברו עלינו ועל כל ערי המחוז. לא העלמתי אף ארפני טילות לעזאזל עם כל פרטיו דוק
 דוקי. כמ"כ הטתלתי לטא לעזרתו בטך מטויים, בידעי כל מצבו קשה לאחז טוונ טטע"צ
 ותוסכיו נטלחו לסקום טכל באי" לא יטונ. (דרך אגב. בא דראה נילות דוטטותו של דב
 האי גאר וצדיק זה) בכל טפל מצבו שנמצא בו, בכל ירידת מצב פרנטו - הוא לא נטוג אחז
 אף מטיע קטנה מהלכות דרכו בקודש טקודם הימים. נכמכת טטונתו אלי על התטיכה הוא כדת
 טהוא אינו טקפל טוב תטיכה כתי טאין בעליז ידועים לו ובטך לא יהנה גם טטעות אלו, דך
 היות טהוא טוסך בידי קרוביו ראש"ט הנמצאים במצבו קשה ומצטט טטלו ונותן להם, ובטן יטטע
 לו הטעות הללו לתטיכה ביד אלו, ומטיע לא יצטרך לצמצ טרנטו שלו, וזה הי"י טכרי.
 תא חזי, כי עוד יטנם רמי הטעלה כאלו טלא נטטנו איתות חיייהם הפניטיים לרגלי טחת המטיק
 כמה דחוקים אנו טטטע זה אלפי טטטאות, עד כי טטיים מארץ כן גבוה דרכיו מוטכנו (טטו
 ככתבי אלו טודש אלוט ג" מכתבים ולא הטגתי טטובה ממתו. הייתי נכוך בעטטונותי בטטעי
 כי עירו איר כבר עבר עלי" כוס הפרענות לפני חטיים ונטארו מתי מטע טריירות טטלפנים,
 גם טטיי הרי" בה ידי צדים וכמו הלכו בה נטוטות עם כל מחזות האכזריות הכרוכים בו,
 וטטיי מואר לסלוטו וטטנו - וטטנו טהיעני נפח דוחה חוש בקרבי בדאיתי כי יטטור ד" את
 כל אוהבי וגם בעה חורבן הכלל - כל קריו ויודו. הוא מדיני בטכתו טגלים טונים עברו
 עליו בטמן האחרון. דברים מועטים טלו מחזיקים טרובה, כידוע.

כמ"כ קבלתי מכתב מידידנו הר"י יהושע טריטעאל מאפאטטבא. בטו עליו עבר כוט ועיירתו
 טטלפנים עם כל קרוביו ומטטתו נטלחו. וגם בטקום דירתו של היום פטשו ירייהם בגודל וטיט
 קרועים יפה בדרטת בכל טקום אטו דבר דתו טניע. דיוטב תהלות ישראל מה לו טטך הגיע לבני
 סגולתו, ואוי לבנים טטך קשה מיטדם אביהם. האם באמת קץ בא לקיום נצח ישראל? האם טתפך
 הקנול בארצות כוש וטימן, בטלטים האחרות ומואני טפרו, ועל יסוד ועמוד עם ישראל, יהודי
 אירופא, יטלח חצי זעמו לכלות טו?"

פניתי לפני טטועות טטפר לקהלת רייח להודיעני אט הר"י יוסף רייטערמאן בטטא טט וקבלתי
 טטובה טטמו לא טרטם באורי דבצי"ט של הקהלה (טטובה מודגלם בפי רוב קהלות ישראל) כלומד;
 טטנלח; בדרך רויים - נטלחו; מטיבי, אטו טלחתי לפני חטיים כחטט מאות וזרובים, לא
 קבלתי מצנה אט קבלם או לא. פניתי לקהלת טרנופול להוסיעני אט נטטא בין חטיים וטרים
 קבלתי טטובה. מי יודע אם לא נפל טדור חלל הרב או ע"י טני ועב הנפוח טטן. טיטב חכלל
 כלו יוכל הטדרות טטק וחזל טלהיות. מטטפולי" דתל תפילות דרשה הגידה עם כל ארטוד"יה
 ודבניה, טטפרי" דעורכי, טטהגי" טופטי" כלם הלכו טבי לפני צר ואויב, וחתט על קקיון
 דינה טטן לילה היל" לא יחוט על אומה טליטה, ישראל עם סגולתו?"

האמינה לי, איהם נאטן דטק טטת, טטאר מאו קיה עלי לחטלים דברים כאלו פלפי טעלה. הריני
 טאטין באטונה טליטה טהצור טמים פעלו וכל דרכיו זרק ויטר; אבל קשה לי, אי אפשר לי
 טטום אופן, לחטלים עם הרעיון, טכלנו אחטים וחטטים כ"כ עד אטו טבול של דא וטטרות
 עם יטטטנו בטטך מיט חזירונים. קשה לי לחטלים עם הרעיון טאני, אטתי ובני יודי, אטו וטט
 כוצין מטטפי" ידיע בזכות טכלו וטחמור; בטועם מראה ויטה עיניו, נלך טלנו על הטוקד
 להוט באופן אטורי כציטות טורקוטרם ואיזבל הטפריים. טערות ראטי יטטרו כחטטו זאת,
 ואין אף רגע גיום טאוכל להטתחר טרעונות אלו העומדים נגד עיני, ומטוב טיחי וצרי
 דברתי עד הנה, ואין אדם נטטע על צדו, וזה הטוב יכפר על דברי אלו וכיוצא בהם.

יודע אני טאין ערך ליחיד, יהי" מי טיחי, בטעה חות עולם כזו של היום; יודע אני טלא
 טוב אני מרבות, מלינוי אטב"י הנמצאים בטטב כזה וטכ"י חולכים כצאן לטחטלכית הטטיטה.
 אטנם הם לכה"פ אין נותנים דרי" לעצטן אנה הם באים. ווטטים הם בתמימות טטלחים לעכוד
 למודה טחת טטון רוזנברג; מטיים הם שאטלכים טחיל אל חיל ויטוריהם מהחילין דך בטדאם
 לערי טחת, וברוכים טהם נדונים למות; אבל אנו פה כמד רואים ויודעים אנה נטלחים למטט
 ומטומתינ אלו מלינוי ישראל, ובכל רגע וכל טעה עורבים לפנינו כבלי טרון טרנטטורטים
 טלימים עם אנטים גטים וטף, וחלקים מהם הבריאים וטלטים נברדים לעבודה קשה המטגרת את
 הגוף ומטרכת את הנפס עד אטו יהרמו גופם ויבואו לידי חולי ע"י דעב ונפוחי כטן ועל ידי
 יטורים של הכאות טאין לטער, והמותר אנויים גטים וטף חולכים יטט לצל מות ע"י יטורים

נוראים מי בטים ומי באט, מי בחניקה ומי בטקילה - ואם בתיודים היל" הדבר נאטו חזיתית,
 אכל כמד אין לדבר מן החלל כי עבר וחלק באיזה מקורות של זכמים, ואפרט טפודו וטפודו
 וטרה לרות - מי יוכל איפה לשקוט, מי ינחו ומי יטלו בעת אשר ינודו אטות חטטים ויטיטר
 ויטרף ישראל טבלי מצא דווחה וטנטוחה לא גופו ולא נטטתו לא בתיים ולא בטות. הלב כואב
 וטיצו. אור העינים חולף וחולף לו. טטטט כמו טטה, דוק לחזמי וטף וקטב טרידי, טחל וטטן
 יטוטבונו, יקיפוני. חולכים וכתטיים אטנו, רודים בנו בבנינו ובנטטינו. נתונים נדונים
 מהם לעט אחר, טכותים לעינינו ועינינו כלות ומיאלות ואין לאל ידינו להוטיע. מה הו"י
 על, מה תיחי על? אנה נוליך את חרפתינו? למה יטטרו הגוים איח בא אלקיהם טטטטטטטטט
 אלוט בנות לעינינו נקמת דם עבדיו הטפון. יקום מוטיע לישראל ויחלצנו טטטטטטטטט
 עכטו, אימתי? אם לא בטעה זו טכבר הגענו למ"ס טערי כליון - אימתי יוכל הטטיע להציל
 והמוטיע להוטיעו הן כלול הקצין ואנחנו לא נוטענו. הן כלנו נמצאטם בטכנה נודאה ואין
 אף ניצוץ של תקוה להנצל.

בא נחיתנא ובהא טליקנא כל אימת טהריני בא לכתוב לפי טהוא. כטטט טוה הוא לי אם ידעני
 לכף זכות אט לא - חטן הייתי עכ"פ אך אחת שיטאר עכ"פ זכר טאטנו, כי היינו, כי חפטנו
 להועיל להכלל, כי מנטמינו היתה לחטן פרצות הדור ולהטח דוח חיים חדיים בקרבו; חטן היח
 שיטאר זכרו כ"ט טטי" ושם אבותי, מבני יחידי אטו אהבת עולם אהבתו, וקויתי וצטייתי
 לגדלות ונצורות טטנו; חטן הייתי עכ"פ מכתבי זמ"ט לזכר עולם - ובזה הייתי נתנחם,
 אבל גם זה לא ניתן לי.

מז

גם זרענו, גם שמינו, גם את כל עיקום מוחים ואין מוחה בידם; זרק טערי דמעות לא בפנינו
בפנינו, זרק לבכות על חורבן הת עמינו, לספור על סבר עמינו ההרס יש אפסדות ורסות לנו
וגם להוליך את גחל דמעותינו לקבר ביחד אתנו את זה לא יטלו ממנו. -
וישב בשמים הסתיר פניו ובסתרים תבכה נמסו קלני מראטי וקלני מזרועי;
נעשינו ערבים לא בעד חבירנו אהב"י יבלבד כ"א גם על מעשה סט. וטט. ואנחנו את ערבותיהם
נסבול. אוי סה עלתה לנו ואוי לנו שכך הגיע בימינו...

נסיתי להתנחם ביעורי הנביאים - אבל החיים הממשיים (יותר נכון: ההתבודדות הממשיים)
עושים את שלהם ואיככה נתנחם בעתיד אשר לא לנו הוא, לא לנו כ"א לצדיק הוא...
גם אני קבלתי כרטיס כתובה באותיות לטיניות מהר"ד ימרון מזעליחוב. תוכנו כמעט הוא שלך
אבל לא פעל עלי מאומה. לא שמיעא לי ולא סבירא לי שבטביל שהוא לא נטאר בית"ל בגלל
הדבר הזה יבואו רעות רבות וצרות אשר לא כתובים בספר התוכחה על כלל ישראל כלו. שפחה
לי שורה אחת של נחומי אב מהרה"ק מבאיאן, אשר לא יפזר ויזרה טלה על הפצע הפתוח, המפנה
כזה שעוד מכאיב הלב ומפיט צערא. -

בכל סמבטנו ומחזורנו נתעורר שוב המסחית, התחד ומגור מסביב קטים מסאג. גם אנו מתחדים
ומתיירים אף שכבר מנוקה המקום בי"ג בפרת וכ"א סרוד בעבודתו. זה היום טמעותי שבוע"ה בבה
תה"ל מנוחה ושכך באה פקודה מבוה, יתן ר"ל ולא נאונה אלינו דעה האחינו כל בית ישראל
ישמרם ר"ל.

ועתה אודיעך, כי התנים עברו עלינו בע"ה במנוחה. התפללנו במקומות אחרים, ואף הקיצונים
שבמחנה שמעולם לא הריחו ריח תפילה בציבור שקדו ובאו כלם לבית התפילה לא לחזרות בשפות
בלבד כ"א כמסך כל התפילות. כמ"כ הי"ל אהרוב והדבקה טיניט, כמדומני שהי"ל מהחידים
במדינה. ועתה מה ר"ל שואל מעמנו - הבה נקוה כי כל הרשעה כלה כעטן חכלה ותחל שנת בצולה
לנו ולכל ישראל להנצל מכל פגע רע ומכל תקלה, ותקב"ה יכלה דבר וחורב ורעב וטפי ומטאות
מעלינו ומעל כל בני בריתו. -

ועתה ידידי היקר, כתבתי לך באדיקות, כמדומה לי שנעשה נקל על לבבי בעוד אשפוך טיחי לטב
סיעת מרוטוהי, דונבי איפה לכה זכות ואל תסימני למפספט ומרבה דברים.
כתוב גם אתה מכתב ארוך ומפורט מכל מעשיך ובעיקר טמצב הכללי של עירך וסביבתך אם המצפה
נעצרה, ואם יש לך איזה ידיעות ממי מחבירינו ומכירנו וטאר ערטיים. -

ח"י ברוך וחיה בטוב
שלך הנאמן בכל לב

Zaiory AP Lublinie